

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος

Η ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ

Ἡ συνδρομή τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι δυνατὴ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι τὰ γεγονότα, περὶ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ ἱστορία, ἀδιαφόρως, ἂν φορεῖς αὐτῶν εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα ἢ ὁμάδες ἀτόμων, θεωροῦνται ὡς γεγονότα ψυχικά, ὡς γεγονότα συνειδήσεως. Δὲν θεωροῦνται δηλ. τὰ ἱστορικά γεγονότα ὡς μηχανικά προϊόντα ἔξωθεν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος — τῶν γεωγραφικῶν σχέσεων, τῆς ποιότητος τοῦ κλίματος, τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπεδάφους — καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος — τοῦ ὑπάρχοντος πολιτισμοῦ, ἢ μέρους αὐτοῦ, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν τεχνικῶν σχέσεων — προσαγομένων ἐρεθισμῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὁποίων ὑποδηλοῦται ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἀντιδράσῃ, ὡς δοξάζουν οἱ ὁπαδοὶ τῆς θετικῆς φιλοσοφίας φιλόσοφοι, φυσικοί, κοινωνιολόγοι καὶ ὀλιγώτερον ἔξ ἑπαγγέλματος ἱστορικοί. Ἀλλὰ ἀντιθέτως τὰ ἱστορικά γεγονότα θεωροῦνται ὡς προϊόντα ἐρεθισμῶν ἔξωθεν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, προσαγομένων, οὔτινες ὅμως ἀποτελοῦν τὸ ἰδιαίτερον βάθος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινεῖται ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις, ἢ ὁποία ἐφωδιασμένη μὲ δύναμιν ἀντιδραστικὴν δύναται νὰ τροποποιήσῃ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένην ἐπίδρασιν θέτουσα σκοπὸν τῶν πράξεών της.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι τὰ γεγονότα, περὶ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ ἱστορία, θεωροῦνται ὡς προϊόντα ἐρεθισμῶν ἔξωθεν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, προσαγομένων καὶ ἀντιδράσεως ἐσωτερικῆς προερχομένης ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης βουλῆσεως, ἢ ἄλλως εἶναι γεγονότα ψυχικά, γεγονότα συνειδήσεως, ἢ συνδρομή, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ ψυχολογία εἰς τὴν ἱστορίαν κατὰ τὴν σύνδεσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων εἶναι περιορισμένη — περισσότερον κατὰ τὴν σύνδεσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα καὶ ὀλιγώτερον κατὰ τὴν σύνδεσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ὁμάδες ἀτόμων.

α) Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, κατὰ τὴν σύνδεσιν δηλ. καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα, πρόκειται κυρίως περὶ τῆς συνδυαστικῆς καὶ τῆς ἀναπαραγωγικῆς

συμπληρώσεως τῶν αἰτίων τῶν πράξεων τῶν δρασάντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ προσώπων, ἐπειδὴ τὰ αἷτια ταῦτα σπανίως μᾶς παρέχονται κατὰ τρόπον ἄρτιον καὶ πλήρη ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῶν πηγῶν, οἱ δὲ μετ' αὐτῶν συνδεόμενοι σκοποὶ καὶ τὰ μέσα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραχθοῦν ἐκ γενικῶν ἐννοιῶν καὶ νόμων.

Ἡ διείσδυσις ὁμως εἰς τὴν ξένην ψυχὴν καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν αἰτίων, ἅτινα κινοῦν καὶ προσδιορίζουν τὰς πράξεις αὐτῆς, δὲν εἶναι δυνατὴ κατὰ τρόπον ἀπόλυτον. Τοῦτο ἰσχύει περὶ τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐρχόμεθα εἰς καθημερινὴν ἐπαφὴν καὶ ἐπικοινωνίαν, κατὰ μέζονα δὲ λόγον περὶ τῶν ἀνθρώπων, οὔτινες ἔζησαν εἰς ἀπομακρυσμένας ἐποχάς, διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἔχομεν συνήθως ἐνώπιόν μας μόνον τὰς πράξεις των, αἷτινες μαρτυροῦνται ὑπὸ τῶν πηγῶν. Ἐνίοτε αἱ πηγαὶ μᾶς παρέχουν τὰ αἷτια, ἅτινα παρώθησαν εἰς τὰς πράξεις των τὰ ἱστορικῶς δράσαντα πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ αὐταὶ δυσχέρειαι ἐπιπροσθίουν, διότι, ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ἂν οἱ αὐτουργοὶ τῶν πηγῶν ἀντελήφθησαν καὶ καθώρισαν ὁρθῶς τὰ αἷτια ταῦτα, χρῆζον ταῦτα συμπληρώσεως. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περιπτώσειν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἴδια τὰ ἱστορικῶς δράσαντα πρόσωπα μᾶς παρέχουν εἰδήσεις περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα παρώθησαν αὐτὰ εἰς τὰς πράξεις των, δὲν εἴμεθα βέβαιοι, ἂν ἡδύναντο ἢ ἡθελον νὰ εἴπουν τὴν ἀλήθειαν. Μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι παρὰ τὰς διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, αἱ θεμελιώδεις λειτουργίαι τοῦ ψυχικοῦ βίου αὐτῶν, τὸ αἶσθημα, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις, κατὰ μέσον ὅρον καὶ κατὰ προσέγγισιν εἶναι αἱ αὐταί, δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰς πράξεις τῶν δρασάντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ προσώπων κατὰ τρόπον ὅλως ἐμπειρικόν. Ἀναχωροῦντες δηλ. ἐκ τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως τοῦ ἰδίου ψυχικοῦ βίου ἡμῶν ὑποκαθιστώμεν εἰς τὰς πράξεις τῶν ὑπὸ ἔρευναν προσώπων αἷτια κατ' ἀναλογίαν τῶν αἰτίων τῶν ἰδίων ἡμῶν πράξεων. Μόνη ὁμως ἡ ἐμπειρικὴ γνώσις τοῦ ἰδίου ψυχικοῦ βίου ἡμῶν δὲν εἶναι ἐπαρκής, διότι ὁ ἰδεαλιστικῶς φρονηματισμένος ἱστορικὸς θὰ ζητήσῃ νὰ παραγάγῃ τὰς πράξεις τοῦ ὑπὸ ἔρευναν προσώπου ἐξ αἰτίων ἰδεαλιστικῶν, ὁ δὲ πραγματιστὴς ἱστορικὸς θὰ διττὴν πανταχοῦ ἐγωῦστικά συμφέροντα καὶ σκοπούς. Ἐὰν ὁμως ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ θεωρῇται ὡς ἔλλειψις ἐπαρκoῦς μορφώσεως τὸ νὰ κρίνῃ ὁ ἄνθρωπος τοὺς συνανθρώπους του κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἰδίων αὐτοῦ διαθέσεων καὶ σκοπῶν, παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ πρέπει νὰ ἀπαιτηθῇ, ἵνα ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τῆς ἰδίας ἀτομικότητος ἀναγνωρίσῃ, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι διαφόρως φρονηματισμένοι. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐμπειρικὴ γνώσις τοῦ ἰδίου ψυχικοῦ βίου αὐτοῦ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς ἐμπειρικῆς ἐπίσης γνώσεως τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐρχεται εἰς καθημερινὴν ἐπαφὴν καὶ ἐπικοινωνίαν, καθὼς καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὔτινες παρουσιάζονται δρώντες εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐμπειρικὴ ἐξακριβώσις τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν ὁρῶν, ὑπὸ τοὺς ὁποίους γεννῶνται αἱ πράξεις τῶν δραστάντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ προσώπων, εἶναι δυνατόν νὰ ἐμβαθυνθῇ καὶ συμπληρωθῇ διὰ τῆς σπουδῆς καὶ τῶν διδαγμάτων τῆς ψυχολογίας.

Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον δυναμένη νὰ ἐπικουρήσῃ ψυχολογία δὲν εἶναι ἡ συνήθης ψυχολογία, ἥτις διασπᾷ τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἐπὶ μέρους ψυχικὰς δυνάμεις, τὴν παράστασιν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν βούλησιν καὶ μεμονωμένως ἐρευνᾷ αὐτάς, ἀλλὰ ἡ ψυχολογία, ἡ ὁποία ἀντιλαμβάνεται τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὁλότητα καὶ ὡς τοιοῦτον ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτόν. Εἶναι ἡ ἐρμηνεύουσα ψυχολογία, ἥτις ἀπεκλήθη οὕτω κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀναλύουσαν, τὴν διασπῶσαν τὰς ψυχικὰς δυνάμεις. Τοιαῦται δὲ ψυχολογικαὶ κατευθύνσεις εἶναι ἡ ψυχολογία τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ ψυχανάλυσις ἢ ἡ ψυχαναλυτικὴ μέθοδος.

Θεμελιωτὴς τῆς ψυχολογίας τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν εἶναι ὁ γερμανὸς φιλόσοφος W. Dilthey εἰς τὸ ἔργον του *Einleitung in die Geisteswissenschaften*, 1910, α' ἔκδ. καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν του κυρίως ὁ Eduard Spranger εἰς τὸ ἔργον του *die Lebensformen*, 1924, δ' ἔκδ.

Ἡ ψυχολογία τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀντιλαμβάνεται τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ὡς καλῶς διηρθρωμένην ὁλότητα (Struktur), εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ὑποτεταγμένα τὰ ἐπὶ μέρους ψυχικὰ στοιχεῖα, ἡ παράστασις, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ λειτουργία των μόνον ἀπὸ ταύτης εἶναι νοητὴ, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως ἡ ὁλότης αὕτη στηρίζεται καὶ ἐποικοδομεῖται ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους ψυχικῶν στοιχείων. Εἶναι δὲ ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται ὡς ὁλότητα ἡ ψυχολογία τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἡ συνισταμένη ἀφ' ἑνὸς τῶν ψυχοφυσικῶν προδιαθέσεων, τὰς ὁποίας ἐδέχθη κληρονομικῶς ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐπιδράσεως, ἥτις ἡσκήθη καὶ ἀσκεῖται ἐπ' αὐτὸν ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος.

Θεμελιωταὶ δὲ τῆς ψυχανάλυσεως ἢ τῆς ψυχαναλυτικῆς μεθόδου εἶναι κυρίως οἱ βιενναῖοι ἱατροὶ Sigismund Freud καὶ Alfred Adler — ὁ πρῶτος εἰς τὰ ἔργα του *Studien über Hysterie*, 1895, *Traumdeutung* 1900, *Psychopathologie des Alltagslebens*, 1901, ὁ δὲ δεῦτερος εἰς τὰ ἔργα του *Studien über die Minderwertigkeit der Organen*, 1907, *Über den nervösen Charakter*, 1912.

Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη κατεύθυνσις ἀντιλαμβάνεται ἐπίσης τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὁλότητα, ὡς καὶ ἡ ψυχολογία τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἀποδίδει δὲ ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα : α) εἰς τὴν γενετήσιον ὁρμὴν, ἥτις συμφυὴς ἀπὸ αὐτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας καὶ δεσπόζει παντὸς ἄλλου ἐνστίκτου ἢ ὁρμῆς, ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀκαθορίστου ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν ἀποκαλοῦν θυμικὸν (libido) καὶ

β) εἰς τὸν ὑποσυνείδητον παράγοντα, εἰς τὴν ἀπώθησιν δηλ. εἰς τὸ ὑποσυνείδητον δυσαρέστων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραστάσεων συνδεομένων μετὰ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίου, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς ὅλης ἀνατροφῆς καὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν δοξασιῶν τοῦ ἀτόμου.

Ὁ ἑλβετὸς ἱατρὸς Jung εἰς τὸ ἀτομικὸν ὑποσυνείδητον προσέθεσε καὶ τὸ φυλετικὸν ὑποσυνείδητον, τὸ ὅποιον περιλαμβάνει τὰς σκοτεινὰς τάσεις τῆς φυλῆς, μεταδίδεται δὲ κληρονομικῶς εἰς πάντα ἄνθρωπον ἀνήκοντα εἰς αὐτήν.

Ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχοπαθολογίας ἡ συνδρομὴ καθίσταται πολύτιμος πρὸς ἔρευναν τῶν σκοτεινῶν πλευρῶν τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τῶν ἀποκλίσεων ἀπὸ τοῦ ὁμαλοῦ καὶ τοῦ κανονικοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶναι αἱ ἀνώμαλοι καταστάσεις, αἵτινες μεθίστανται εἰς τὸν χῶρον τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν, ἡ θρησκευτικὴ ἔκστασις καὶ ἡ πίστις εἰς προστατεύοντα δαίμονα, αἵτινες προβιβάζονται καταντοῦν εἰς παραισθήσεις καὶ ἐμμόνους ιδέας.

β) Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τὴν σύνδεσιν δηλ. καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ὁμάδες ἀτόμων, πρόκειται κυρίως, ἕνεκα τῆς σχετικῆς αὐτοτελείας τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων καὶ τῆς ἑλκτικῆς δυνάμεως τῶν ἐπὶ μέρους κοινωνικῶν ὁργανώσεων ἢ ὁμάδων εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν — τῆς οἰκογενείας, τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἔθνους, τοῦ λαοῦ, τοῦ κράτους, μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως καὶ τῶν παντοειδῶν ἐνώσεων καὶ σωματείων — καὶ τοῦ ἐντεῦθεν δημιουργουμένου παντοειδοῦς καὶ πολυμεροῦς συμπλέγματος τῶν ἀμοιβαίων ἐπιδράσεων, περὶ καθορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ τῆς αὐτοτελείας καὶ τῆς ἐξαρτήσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους κοινωνικῶν ὁργανώσεων ἢ ὁμάδων, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν, ἢ ἄλλως περὶ καθορισμοῦ, τίνες ιδιότητες ἢ ἐπιτεύγματα τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων εἶναι ἰδιοφυεῖς καὶ τίνες εἶναι κτῆμα τῆς ἐποχῆς, τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ του.

Πράγματι, ἀφ' οὗτου ὁ Ἑγελὸς διετύπωσε τὴν ἔννοιαν «τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος» ἢ «τῆς λαϊκῆς ψυχῆς» καὶ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῶν ἐπὶ μέρους λαῶν, οἱ δὲ κοινωνιολόγοι μετὰ ὁλονὲν προαγομένου καὶ ἐνισχυομένου ἐνδιαφέροντος ἡσχολήθησαν περὶ τὰ προβλήματα τοῦ ὁμαδικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, κατεδείχθη, ὅτι ἐκ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν ἀνθρώπων ὄχι μόνον ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς κοινωνικῶν ὁργανώσεων ἢ ὁμάδων μικροτέρων, ὡς εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ οἰκογένεια, αἱ συντεχνίαι, μία ἐπὶ μέρους κοινωνικὴ τάξις, αἱ παντοειδεῖς ἐνώσεις καὶ σωματεῖα, παράγονται ψυχικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα οὐδαμῶς καλύπτονται ὑπὸ τῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα. Τὰ ψυχικὰ ταῦτα γεγονότα, ὡς εἶναι λ.χ. ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσσα, τὰ ἔθιμα, ὁ μῦθος, ἡ ἐπανάστασις μιᾶς κοινω-

νικῆς τάξεως καταθλιβομένης, μία μάχη, μία πολιτικὴ ἐπανάστασις, τὸ φαινόμενον τῆς αἰσχροκερδείας, τὸ φαινόμενον τοῦ πανικοῦ κλπ. καὶ αἱ ἀντίστοιχοι συλλογικαὶ ἔννοιαι, ὡς εἶναι τὸ οἰκογενειακὸν πνεῦμα, ἡ συνείδησις τῆς οἰκειότητος πρὸς τινα κοινωνικὴν τάξιν ἢ πρὸς ἓν ἔθνος, τὸ λαϊκὸν πνεῦμα, τὸ κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα κλπ., ἀναμφιβόλως εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν σκέψεων, τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν βουλήσεων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀντίστοιχον κοινωνικὴν ὀργάνωσιν ἢ ὁμάδα ἀτόμων. Ἐκ τοῦ ἄθροίσματος ὅμως τούτου, παράγεται ἰδιοφυὲς σύνολον, τὸ ὁποῖον ἐπενεργεῖ πρὸς τὰ ἔξω καὶ πρὸς τὰ ἔσω κατὰ ἰδιοφυᾶ τρόπον. Οὕτω π.χ. ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς οἰκειότητος εἰς ἓν ἔθνος, ἃν καὶ εἶναι αὕτη τὸ ἄθροισμα τῶν παραστάσεων, τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν βουλήσεων τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὸ ἀτόμων, παράγεται ἰδιοφυὲς σύνολον, τὸ ὁποῖον ἐπενεργεῖ ἰδίως πρὸς τὰ ἔσω, διότι ἀκριβῶς ἡ συνείδησις, ὅτι ἡ παράστασις τῆς οἰκειότητος πρὸς ἓν ἔθνος ὑπάρχει εἰς πάντας τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὸ συντελεῖ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὸν προβιβασμὸν αὐτῆς εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἄτομα εἰς τὸ πατριωτικὸν φρόνημα.

Τὰ ἱστορικὰ ταῦτα γεγονότα, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ὁμάδες ἀτόμων, εἶναι δυνατόν νὰ συνδεθῶν καὶ ἐρμηνευθῶν ἐμπειρικῶς, ὅπως ἐμπειρικῶς συνδέονται καὶ ἐρμηνεύονται τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα, διὰ τῆς ἐμπειρικῆς δηλ. παρατηρήσεως ἐν τῇ δεδομένῃ περιπτώσει, ἥτις ἐνισχύεται ἐκ τῆς συγχομισθείσης πείρας διὰ τῆς μελέτης τῆς ἔθνολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ τοιαύτη δὲ ἐμπειρικὴ σύνδεσις καὶ ἐρμηνεία τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ὁμάδες ἀτόμων, εἶναι δυνατόν νὰ ἐμβαθυνθῇ καὶ συμπληρωθῇ, ὡς ἐμβαθύνεται καὶ συμπληροῦται ἡ σύνδεσις καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα, διὰ τῆς μελέτης καὶ τῶν διδαγμάτων τῆς ψυχολογίας.

Αἱ ψυχολογικαὶ ὁμως κατευθύνσεις, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, κατάλληλοι διὰ τὴν σύνδεσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ἐπὶ μέρους ἄτομα, δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν σύνδεσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι ὁμάδες ἀτόμων, ἀλλὰ χρειάζεται πρὸς τοῦτο εἰδικὴ ψυχολογία, ἡ ψυχολογία τῶν λαῶν ἢ τῶν ὁμάδων — *Völkerpsychologie*, ἢ *psychologie des foules* ἢ *des masses* — καὶ ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία — *psychologie sociale*, ἢ *Sozialpsychologie*.

Θεμελιωταὶ τῆς ψυχολογίας τῶν λαῶν ἢ τῶν ὁμάδων εἶναι οἱ γερμανοὶ φιλόσοφοι W. Lazarus καὶ H. Steinthal, οἵτινες διὰ σειρᾶς μελετῶν δημοσιευθεισῶν εἰς τὸ ὑπ' αὐτῶν ἰδρυθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1860 περιοδικὸν *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft* περιέγραψαν τὴν ἔννοιαν καὶ τὰ προβλήματα τῆς νεαρᾶς ἐπιστήμης, ὀνομάσαντες δὲ αὐτὴν

ψυχολογίαν τῶν λαῶν δὲν προετίθεντο νὰ καταστήσουν ὑποκείμενον αὐτῆς ἀπλῶς τὰς σχέσεις τῶν ἀνηκόντων εἰς τινὰ λαόν, ἀλλὰ ἀπέβλεψαν μᾶλλον εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ λαϊκὴ κοινότης εἶναι ἡ εὐρυτάτη καὶ ἡ σπουδαιотάτη ἐκ τῶν κοινωνικῶν ὁργανώσεων ἢ ομάδων. Κυρίως ὅμως τὴν ψυχολογίαν τῶν λαῶν συνεπλήρωσε καὶ διεμόρφωσεν ἐπὶ νέων βάσεων ὁ ἐπίσης γερμανὸς φιλόσοφος W. Wundt εἰς τὸ ἔργον του *Völkerpsychologie*, εἰς δέκα τόμους, ἐκδοθέντας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900.

Ἀπὸ τοῦ Wundt μάλιστα καθιερώθη ἡ καινοτομία, καθ' ἣν ἡ ψυχολογία τῶν λαῶν περιωρίσθη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὁμαδικῶν ἐμφανίσεων, τῶν ὁποίων φορεὺς εἶναι τὸ ἔθνος, ὡς εἶναι ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσσα, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ μῦθος, μὲ τὴν δικαιολογίαν, ὅτι αἱ ἐμφανίσεις αὗται εἶναι προῖόν αὐθαιρέτως ἐνστικτωδῶν πράξεων ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως ἐπὶ μέρους ἀτόμων. Πρὸς ἔρευναν δὲ τῶν ὁμαδικῶν ἐμφανίσεων, τῶν ὁποίων φορεῖς εἶναι κοινωνικαὶ ομάδες μικρότεραι τοῦ ἔθνους, καθιερώθη ἴδιος κλάδος τῆς ψυχολογίας, ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία (*psychologie sociale* ἢ *Sozialpsychologie*), τῆς ὁποίας αἱ βάσεις ἐτέθησαν διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ γάλλου ψυχολόγου Gustave le Bon εἰς τὸ ἔργον του *psychologie des masses* — γερμανικὴ μετάφρασις ὑπὸ Fr. Eisler in *philosophisch – psychologische Bücherei*, β' ἔκδοσις, 1912, Leipzig).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΛΑΧΟΣ

Βιβλιογραφία : Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, 1908, Leipzig, ε' καὶ ε' ἔκδ., τοῦ αὐτοῦ, *Einleitung in die Geschichtswissenschaft*, 1926, Berlin und Leipzig, W. Bauer, *Einführung in das Studium der Geschichte*, 1921, Tübingen, Ch. Seignobos, *La methode historique appliquée aux sciences sociales*, 1901, Paris, Georg Simmel, *Die Probleme der Geschichtsphilosophie*, 1922, München und Berlin, ε' ἔκδ., Th. Litt, *Individuum und Gesellschaft*, 1924, Leipzig, Th. Kistiakowski, *Gesellschaft und Einzelwesen*, 1899, Berlin, Ed. Meyer, *Zur Theorie und Methodik der Geschichte*, 1910, Halle a. S., C. Bouglé, *Les sciences sociales en Allemagne*, 1902, Paris, β' ἔκδοσις.